

Bojana Modrijančič Reščič,
Šolski center Nova Gorica, Elektrotehniška in računalniška šola

VOJAŠKA OBVEZNOST? AH!

Bojana Modrijančič Reščič,
School Centre Nova Gorica, Electrotechnical and Computer School

MILITARY SERVICE? AH!

IZVLEČEK

Prispevek skuša osvetliti dogajanje iz bližnjega zgodovinskega obdobja, ko so mladi fantje morali opraviti vojaško obveznost. Srednješolske klopi so zamenjale vojašnice v takratni skupni državi Jugoslaviji. V ospredje so stopila povelja v t. i. srbohrvaškem jeziku, ukazi nadrejenih, stroga disciplina in prisega, da bodo zvesto služili svoji domovini. Danes mladostniki o tem poslušajo pripovedovati svoje očete in dede, a se jim zdi ta čas potisnjen v meglo. Brez moderne tehnologije, maminih kosil in ukazov, ki jih preslišijo, so daleč od soočanja z zgodovinskim dogajanjem, ki je nekoč krojilo naš vsakdan. Zato jim ta del življenja približajo knjige. In ne vedo, priznajo, kako bi se s tem soočili danes.

Ključne besede: zgodovina, slovenščina, književnost, vojaška obveznost, odraščanje

ABSTRACT

The purpose of the article is to shed light on the events from the relatively recent historical period in the former Yugoslavia, when young boys had to perform compulsory military service. Leaving their high school classroom environment for military posts, they had to listen to orders in the Serbo-Croatian language and obey their superiors, abide by a strict discipline and give an oath to faithfully serve their country. Today, young people listen to their fathers and grandfathers describe their experiences, but feel removed from this period of time. Without the modern technology, their mothers' preparing their meals and orders they pretend not to hear, they feel very distant from these historical events that were once part of our everyday lives. Therefore, they learn about them from books and, as they admit themselves, they do not know how they would face them today.

Keywords: history, Slovenian language, literature, military service, growing up

UVOD

Poučevanje nestrokovnih predmetov nudi učitelju na srednjih strokovnih šolah še poseben izziv – ne le da morajo mladostnike pripraviti za maturo, ampak morajo le-ti tudi spoznati, da si bodo z učenjem in izkušnjami tlakovali svojo nadaljnjo poklicno in življenjsko pot. Splošni predmeti pri mladostnikih velikokrat naletijo na negotovanje, predvsem slovenščina je za pretežno fantovske razrede velikokrat le 'piflarija', kot pravijo. Še posebej branje knjig je trnova pot za marsikoga, saj naj bi ob njih kar zaspali. Le zanimiva zgodba jih potegne vase, in če je še vpeta v realno zgodovinsko dogajanje, je za nekatere tisti izziv, ki bo dopolnil njihovo vedenje. Kot profesorica srednješolske mladine vedno znova iščem izzive, kako mladim približati knjigo, se z njimi pogovarjati o njeni vsebini, jih spodbujati k razmišljanju o aktualnih temah, zgodovinskih doživetjih, da jih, kot je nekoč rekel bivši dijak, nevede pripeljem žejne čez vodo. V Goriški knjižnici Franceta Bevka je tak izziv ponujala knjiga *Heroji nekega trenutka* Tomaža Klinarja, v šolski knjižnici Šolskega centra Nova Gorica pa knjiga *V Elvisovi sobi*, ki jo je napisal Sebastijan Pregelj.

HEROJI NEKEGA TRENUTKA

Avtobiografski roman Tomaža Klinarja *Heroji nekega trenutka* je odprl pot zadnji generaciji slovenskih nabornikov, štirih prijateljev, ki so služili obvezno vojsko v nekdanji Jugoslaviji. V vojašnici Franca Rozmana Staneta v t. i. Kadetnici v Mariboru so okusili marsikaj. Tomaž, ki je končal naravoslovno-matematično smer usmerjenega izobraževanja, se je znašel v protioklepem vodu. Z vstajanjem ob 5. uri zjutraj, ko so se doma končale prave zabave, je doživel šok. Drnč oz. obara iz zelenjave je bila le uvod v trdo vojaško življenje. Jesenski mraz ni prinesel obljubljenih peči, zato so si vojaki pod pižamo oblačili volnene puloverje ter nogavice, kar ni bilo dovoljeno. Umazanijo so si lahko s sebe sprali z mrzlo vodo šele potem, ko so očistili orožje, opremo, obleko in škornje. Tomaž pogreša družino, dekle in živali. Uradni srbohrvaški jezik v vojski je odkril njeno neorganiziranost: »Celotni vojaški rok je bil eno samo postrojevanje ter čakanje v vrstah.« (Klinar, 2019, str. 22) Četi je poveljeval desetar Gashi, ki je bil kar človeški. S svojimi sonarodnjaki je komuniciral v albanščini, a če je postal jezen, tudi s preostalimi. Majski desetarji 1990 so bili manj izobraženi in težavnejši kot septembrski, ki so imeli končano srednjo šolo. Srbi, Črnogorci in Makedonci so bili zelo ponosni, da so vojaki, saj fant, ki vojske ni odslužil, nikoli ne bo postal pravi možki. Hrvatom in Slovencem je bilo služenje obvezna muka. Podobno so razmišljali tudi Beograjčani, ki so na preostale Srbe gledali kot na 'seljake' (prav tam, str. 31). Želja po činu desetarja, da bi imeli na epoletah uniforme dva rdeča trakca, je bila želja Srbov in Albancev, za Slovenca Tomaža pa je bila popolno presenečenje. Ni rad ukazoval: »Svoj vojaški rok je opravljal samo po sistemu: Bodi tiho, opravljaj svoje naloge in se ne udeležuj konfliktov.« (prav tam, str. 19) Novo leto 1991 Tomažu ni prineslo nič posebnega, saj ga je dočakal za zidovi vojašnice. Dvajsetega februarja je imel kot desetar izpit, a se mu je zaradi treme zalomilo pri jeziku. Kapetan Živković je vprašanje ponovil v knjižni slovenščini, fant pa dobi le trojko, češ da se je delal norca in jezika ni znal: »Naenkrat je poveljeval ponosnim Srbom, zvitim Hrvatom, rahlo zmedenim Makedoncem, celo dvema Romoma, predvsem pa veliko nepredvidljivim

Uvodna stran

kosovskim Albancem.» (prav tam, str. 62) A vojaki odprejo tudi svoje duše. Bojno strelivo, zelje in pasulj bi spremljali deseterja Tomaža do izteka vojaškega roka, če se ne bi pojavil 'sovražnik znotraj Jugoslavije', in to je bila slovenska Teritorialna obramba. Štirje Slovenci so po končanem koncertu v mestu na drog obesili slovensko zastavo, ki jo je moral Tomaž sneti in zopet obesiti jugoslovansko, a jo je naliv odplaknil z droga. Ali je res prihajal čas, o katerem sta se šalila z očetom pri nedeljskih kosilih? Čas, ko bo oče, major Teritorialne obrambe, branil interese Slovenije, sin desetar pa bo stal na drugi strani. 25. 6. 1991 se res z očetom znajdeti na nasprotnih straneh na mejnem prehodu Šentilj. Slovenski fantje tedaj vedo, da morajo pobegniti, vendar bodo tako prelomili prisego, ki je bila sveta. Za to jih je čakalo vojaško sodišče. Tomaž ve, da lahko »umre za nekaj, v kar ne verjame več« (prav tam, str. 106). Beg čez čistino s puško in 120 naboji je bil vreden življenja. Po treh dneh, ko so zopet videli hrano in pijačo, so se zavedeli, da so heroji nekega trenutka. Devetmesečni vojaški rok je mladim vcepil zavest, da se ne morejo bojevati drug proti drugemu; postali so ujetniki tedanje ideologije umirajoče Jugoslavije. In bivši desetar je prisegel, da ne bo več vojak. A na Fakulteti za družbene vede je postal specialist za obramboslovje.

V ELVISOVI SOBI

Tudi naslovni junak romana Sebastijana Preglja se je kot mladi nabornik zadnje generacije slovenskih fantov srečal s služenjem vojaškega roka v Makedoniji. Živi v času komunizma in kasneje razpadanja Jugoslavije ter kot septembrski nabornik okusi drugačno življenje v tedanji Jugoslaviji. Dodeljen je pehoti, a kot ga pouči oficir, se Slovenci hitro učijo in natančno streljajo. Kmalu okusi zemljanke, kjer je tako mraz, da ne more spati: »Do polnoči sem na straži. Mogoče se zdi, da je zmrzovanje na odprtem slabše od zmrzovanja v zemljanki, ampak ni. Na straži imamo ogenj in to je razkošje.« (Pregelj, 2019, str. 256) Zmrznil naj ne bi nihče kljub hudemu zimskemu mrazu: »Ovratnik imam dvignjen, okrog vratu podkapo. Na sebi imam vse, kar sem dobil: termo spodnje hlače in zimske delovne hlače, kratko majico, srajco, pullover in plašč. Na nogah imam dvoje nogavice. Mraz pa kljub temu grize do kosti.« (prav tam, str. 259) Jan spozna, da je z nekaterimi sotrpini še slabše: Makedonec kašlja kri, nekoga ožulijo škornji, zato mu škornje v reševalnem vozilu kar prerežejo s skalpelom in noge povijejo. Pečejo ga podplati, da komaj hodi. V vojašnici in na terenu se dogajajo nesreče, saj vojak skoči na protitankovsko mino, oficirju z breztrajnim topom odrta desno roko, s ceste zdrsne tovornjak, v vozilu zmečka dva vojaka, ob eksploziji v kotlovnici pa poleg materialnih delov priletijo tudi človeški. 29. 11. v t. i. predstavi za ljudstvo, pojejo, ko se po tednu dni vračajo s terena. Fant tedaj pomisli, da ima do konca vojaškega roka še 295 dni. Mili se z ledeno vodo, splakuje s kropom, šiva gumbe na srajci po pranju v pralnici, sumljivo pogleduje stranišča brez vrat. Bi lahko prisluhnil poročniku, ki že govori o separatizmu v Sloveniji in na Hrvaškem? In zakaj je v njegovi pisarni poleg Titove slike tudi slika Slobodana Miloševića? Mladi

Fotografija lastnika

Sposoben za vojaško službo – tehnično službo

6. SLUŽENJE VOJAŠKEGA ROKA

1) VP 3065/24 Sombor
Od 24.05.1984 Do 13.09.1985
(podpis pooblaščenca) (podpis pooblaščenca)

2) VP 3065/24 Sombor
Od 13.09.1985 Do 13.09.1985
(podpis pooblaščenca) (podpis pooblaščenca)

3) VP _____
Od 19 _____ Do 19 _____
(M.P.) (M.P.)
(podpis pooblaščenca) (podpis pooblaščenca)

4) VP _____
Od 19 _____ Do 19 _____
(M.P.) (M.P.)
(podpis pooblaščenca) (podpis pooblaščenca)

- 7 -

Vojaški rok služi v krajih Sombor in Batajnica

7. USPOSABLJEN

1) VES 12204 dolžnost aviozelo
Cenozna (podpis pooblaščenca)

2) VES _____ dolžnost _____
Dopolnilna (M.P.) (podpis pooblaščenca)

3) VES _____ dolžnost _____
Spremenjena (M.P.) (podpis pooblaščenca)

4) VES _____ dolžnost _____
Spremenjena (M.P.) (podpis pooblaščenca)

- 8 -

Dolžnost dela v vojski

nabornik se vpraša, čigava bo vojna, če pride do nje. In kdo bo tedaj streljal na koga. Vidi, da večino njegovega voda pošljejo na Kosovo, novih vojakov ni. Sicer skrbi za čistočo pisarn višjih oficirjev in pisanje dnevnega povelja, sotrpinom posoja revije z vročo vsebino, v zameno pa ga ne pozabijo: »Ne pozabi frizer, ko moram na striženje, in ne pozabijo kuharji, ko delijo hrano.« (prav tam, str. 267) Oficirjem mora kupovati žgano pijačo, sovojakom pa ob tem posreduje izmišljene zgodbe točajke Vangelije, ki ne nosi spodnjega perila. V vojašnici opazi spremembe, saj jih zjutraj nihče več ne budi, ne podi na telovadbo, preverja. Vodilni so nervozni, sumljivo gledajo na Slovence. Po šestih mesecih usposabljanja mu v ušesih odzvanjajo besede poročnika Stojanovića, da je Jugoslavijo skupaj držala vojska.

Ko se vrne v Slovenijo, se zave, da je del njegove mladosti presekalo kruto spoznanje. Spoznanje, da je bil v skupini mladih fantov, ki so bili le vojaki in so za nekaj časa pustili za seboj vsakdanje fantovsko življenje. Držali so se navodil, povelj, prisegli so. A utegnili se niso niti posloviti, sicer bi drug drugemu želeli, naj preživijo in nikogar ne ubijejo. Ko so na mariborskih ulicah tanki in zopet dobi orožje, se znajde nasproti vojašnice jugoslovanske vojske. Ve, da so bili nekoč vsi le fantje iz različnih republik Jugoslavije. In vsi so morali opraviti vojaški rok: njegov starejši bratranec Martin, ki mu je oče inženir s pomočjo zvez omogočil šolanje rezervnih oficirjev v Zadru, mladi nasilnež Robi Sršen, ki je bil v vojski le nekaj tednov, prijatelj brat Ali pa naj bi pri služenju imel težave, saj se je družil z bradatimi, bral verska besedila in se učil arabščine.

Jan pomisli na svoje brezskrbno otroštvo, ko je zašel v Elvisovo sobo, kjer je bilo vse prav; soba je ponujala prijateljsko zatočišče, bila je priča odraščanja in prvih spoznanj. Spomni se na dejstvo, da so ga Titove oči ne samo gledale s šolskih sten, pač pa so bile povsod, kamor koli se je obrnil. Njegova učiteljica mu je zatrdila, da Tito vse vidi. Naučili so ga, da mora biti kot pionir vedno zgled in dober tovariš. Ali torej ni bil dovolj dober, ko mu je umrla babi, ki je vedno govorila, da Kristus trpi za njihove grehe? Ve, da se bo nasmehnil ob spominu na deda, ko ga je objel in pobožal s svojimi toplimi in mehкими rokami, čeprav so bile zgubane in razpokane. Ko sta se z Elvisom pogovarjala, kaj bosta postala, ko odrasteta, nista vedela, da se bosta znašla v vrtincu zgodovinskih dogodkov, ki ju bodo premetavali na svojih ramenih in zarezali v njuno usodo in v usodo njunih družin. Fanta bi si morala po željah svojih očetov najti dobri službi, sama pa sta čutila, da se oddaljujeta drug od drugega. Otroška hotenja in brezskrbne dni nadomesti odraslost, ki jo zastrejo Titova smrt, Černobil, vstaja v Romuniji, razpad Jugoslavije. To lahko le še sklene cikel z Janovimi besedami: »Zaprem oči.« (prav tam, str. 334)

BODI VOJAK, OKUSI VOJSKO

Poseben izziv sta knjigi ponudili dijakom 4. letnika SSI, smer računalniški tehnik, ter 3. letnika SPI, smer računalnikar, saj že štiri oz. tri šolska leta svojega izobraževanja berejo literarna dela slovenske in tuje književnosti, ki jim jih ponudim kot profesorica slovenščine. Nato ocenim njihov govorni nastop, ki ga sestavlja predstavitev z računalniškima programoma PowerPoint ter Word; vsebovati mora tudi nadgradnjo interpretacije, in sicer morajo dijaki izraziti svoje mnenje o dogajanju v prebranem delu, ga razširiti z mnenjem o temi na splošno ter ga podkrepiti s svojo lastno oz.

izkušnjo sorodnika ali pa z izkušnjo iz drugega literarnega dela. To predstavijo tudi sošolcem, ki podoživljajo predstavljeno besedilo, ga komentirajo in nadgradijo s svojim komentarjem, tudi repliko. Marsikateri sošolec je povedal, da očetje radi pridigajo, kako je služenje vojaškega roka nekoč poskrbelo za samostojnost mladine, in to svetujejo tudi svojim sinovom: »Manjka vam jugovojska.« Kot profesorica slovenščine ob tem dodam, da sem nekoč poslušala očeta in kasneje moža, ki sta pripovedovala, kako sta srbski mesti Titovo Užice in Batajnica za nekaj časa zamenjali domači ognjišči. Oče je služil dve leti, mož pa petnajst mesecev. Slovenščino je zamenjala srbohrvaščina, latinico pa cirilica, ki smo se je mladi nekoč morali učiti v 5. razredu osnovne šole. »Resno?« širijo oči Slovenci, Neslovenci pa se muzajo, ko tudi v razredu velikokrat izpostavim, kako smo živeli v nekdanji Jugoslaviji. Dijak 3. letnika SPI, smer računalnikar, je sklenil: »Torej ste tudi vi upoštevali, da Tito vse vidi. Zato ni bilo špricanja in šusov, mame se niso jezile, očetje pa sinov niso pošiljali v vojsko.« Njegov sošolec pa je ob svojem govornem nastopu tudi zapisal:

»Knjiga V Elvisovi sobi mi je bila všeč, vživel sem se v zgodbo. Mislim, da je avtor izbral tak naslov, ker je bila zanj Elvisova soba neko zavetje, kjer se je lahko obnašal kot otrok in je bil izoliran od zunanjega sveta. Način pisanja v knjigi se mi je zdel podoben dnevniku. Opisani so ključni dogodki Janovega odrasčanja. Med branjem sem primerjal moje otroštvo z njegovim. Težko si predstavljam, kako bi bilo, če bi moral na služenje obveznega vojaškega roka. A mislim, da meni in marsikomu drugemu ne bi prav nič škodilo. Zdi se mi, da je Jan po služenju dozorel. Vojna me je nekoliko spominjala na epidemijo, ki jo trenutno doživljamo, saj nanjo ni bil nihče pripravljen. Slovenija jo je kar dobro odnesla, za nekatere jugoslovanske države je bilo precej slabše. Po branju te knjige si lažje predstavljam, kako je bilo odrasčati v Jugoslaviji, zato sem še toliko bolj hvaležen, da odrasčam v Sloveniji v 21. stoletju. Knjigo bi priporočal vsem, ki bi radi doživeli, kako je bilo odrasčati v osemdesetih letih.«

V 4. letniku SSI, smer računalniški tehnik, pa so dijaki izpostavili, da so bili to nekoč njihovi predhodniki, toliko stari, kot so zdaj sami. Res ne vedo, kako bi se počutili v njihovi koži, če bi bilo treba v vojsko: »Saj bi šli, če bi že morali, a kakor živimo zdaj, bi bilo to izredno težko. A bi nekako preživeli. Da moraš izpolniti vse, kar ti ukažejo, in ne smeš kogarkoli poslati nekam. /.../ A verjetno bi se naučili, da ne more biti vse, kot si želimo. Znali bi ceniti tisto, kar se nam sedaj skriva.« Njihov sošolec pa je povedal, da je tudi njegov oče služil vojsko v Makedoniji. Spodbudila sem ga, naj zapiše njegovo zgodbo.

»Moj oče je služil vojaški rok v letu 1986/87 v mestu Titov Veles v Makedoniji. Del služenja je opravljal tudi v kraju Debor na albanski meji. Tedaj je imel 19 let. Pred odhodom v vojsko so prijatelji priredili zabavo, avtomobile opremili z zastavami in cvetjem ter ga pospremili do avtobusne postaje. Oče se spominja, da so jih prvi dan v vojašnici razporedili, ostrigili. Preden so oblekli vojaško uniformo, so morali pospraviti civilno obleko v omarice, kjer je bila zložena v obliki vojaške kape. Tudi oni so, kot Tomaž Klinar, vstajali ob 5. uri zjutraj, morali obvezno telovaditi, se umiti in pospraviti posteljo. Sledil je zajtrk, ki je vseboval

Datum opravljene zaprisege oz. t. i. 'zakletve' ter število dni dopusta

klobaso, senf, čaj, konzerve. /.../ Nato so pregledali orožje in bojno opremo, s katero so se odpravili na strelišče ter na poligone, da bi opravili vojaške vaje. Nato so orožje očistili ter ga naoljili in ga spravili na določeno mesto. Popoldan so imeli politično predavanje, saj so jih izobraževali v duhu takratnega časa. Vsak dan so morali tudi stražiti; vojaki so se menjali vsakih šest ur. V času služenja vojaškega roka je oče spoznal fizični napor in disciplino. Pogrešal je komunikacijo v slovenščini in se razveselil vsakega pisma družine in prijateljev. Spominja pa se, kako so mu ob prihodu v vojašnico vzeli potico in kako je dve uri čakal, da je lahko po telefonu poklical domov.«

SKLEP

Tudi ob govornih nastopih oz. predstavitvi določenega literarnega dela se prepletata šolska predmeta slovenščina in zgodovina. S pomočjo zgodovine z dijaki spregovorim o nekdanji skupni državi Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, o njenem predsedniku Titu in o tedanji mladini, katere del sem bila tudi jaz in sem v telovadnici novogoriške osnovne šole ponavljala pionirsko zaobljubo; in mladi smo jo tudi uresničevali. Z rdečo rutico okrog vratu in modro čepico na glavi smo bili del sistema, ki je zapovedoval komunistično pot. In ta je narekovala tudi služenje vojaškega roka vseh fantov, ki so bili sposobni za vojsko. Ob tem pa so se tudi stkala številna prijateljstva med vojaki različnih narodnosti. Dijaki se ob tem odzivajo na učiteljevo iztočnico in k predmetu zgodovina dodajo tudi slovenščino, saj z govornim nastopom uporabijo besedni in nebesedni jezik, spoznavajo pomen zapisa in govora v zbornem jeziku. S svojim razmišljanjem ponotranjijo literarno zgodbo, vpeto v zgodovinski trenutek, ki jo prelijejo v esejistični zapis. Mnenje o literarnem in zgodovinskem dogajanju razširijo, ob tem pa zapišejo tudi izkušnje svojih sorodnikov. Tako so s pomočjo aktualizacije zmožni estetskega doživljanja in kritičnega pogleda na nedavno zgodovinsko obdobje.

VIRI IN LITERATURA

- Katalog znanja. Slovenščina* (2010). Srednje strokovno izobraževanje.
Katalog znanja. Zgodovina (2007). Srednje strokovno izobraževanje.
 Klinar, T. (2019). *Heroji nekega trenutka*. Brežice: Primus.
 Pregelj, S. (2019). *V Elvisovi sobi*. Novo mesto: Goga.